

UNA PASSEJADA PER LES BARRAQUES DE PEDRA EN SEC I EL SEU ENTORN NATURAL A AIGUAMÚRCIA. UNA PETITA MOSTRA

*Jaume Marlès i Magre
Rosa Mercè Vileu i Vallverdú*

1. UNA PASSEJADA PER L'ENTORN DE LA PEDRA SECA

En el següent article es descriuen algunes de les barraques i el seu entorn natural al paratge de les Planes de Santes Creus a partir d'una exploració del terreny realitzada entre el 17 i el 20 de setembre de 2008. Les barraques descrites es reparteixen en els primers quatre polígons que hi ha al municipi d'Aiguamúrcia.

2. EL POLÍGON 1

El polígon 1 consta de 43 parcel·les, amb una extensió total de 125,4723 hectàrees. Es troba entre la carretera de Bràfim, camí de la Solana, la costa del Corral, la plana Àngela, les Planes, i el bosc de Guardiola.

POLÍGON	CC	DENOMINACIÓ	SUPERFÍCIE (M ²)
1	AM	Ametller secà	447.393
1	E	Pastures	14.333
1	G	Garrofer secà	31.335
1	I	Improductiu	8.678
1	MM	Pi blanc	175.519
1	MT	Matoll	201.419
1	O	Olivers secà	53.333
1	V	Vinya secà	322.713
Total 1			1.286.663

□ Barraca 1 polígon 2. Vinya emparrada.

3. EL POLÍGON 2

El polígon 2 consta de 41 parcel·les, amb una extensió de 122,1874 hectàrees. Es troba entre la costa del Corral, el camí del corral Blanc, les planes de Guardiola, el camí d'Aiguamúrcia, la cova de la Monja, el coll de les Forques, les Solanes, i fins tocar amb el cementiri.

POLÍGON	CC	DENOMINACIÓ	SUPERFÍCIE (m ²)
2	AM	Ametller secà	366.048
2	C	Terra conreu secà	115.781
2	E	Pastures	13.051
2	F	Fruiters secà	8.198
2	G	Garrofer secà	2.199
2	I	Improductiu	14.976
2	MM	Pi blanc	282.191
2	MT	Matoll	164.341
2	O	Olivers secà	26.065
2	V	Vinya secà	229.024
Total 2			1.221.874

3.1. BARRACA 1, POLÍGON 2

Per arribar-hi hem d'anar fins el quilòmetre 6 de la carretera TP-2002, on agafarem el camí del coll de les Forques. Arribarem a una bifurcació, on seguirem pel camí de l'esquerra. A mà dreta deixarem un càmping situat al paratge de la Cova Monja. A uns 150 metres trobarem un nou encreuament. Triarem el camí de l'esquerra fins arribar, a uns 100 metres a mà dreta, a una parada molt gran de vinya. Al final de la parada en direcció a oest, on comença el bosc i acaba un marge de pedra en sec, s'alça la barraca que anomenarem 1_P2, la qual es troba a la parcel·la 5 del polígon 2. Aquest indret és conegut com les Planes de Guàrdia.

□ Barraca 1 polígon 3. Aspecte general d'una barraca que recull trets principals de les construccions del terme del Pont d'Armentera.

Es tracta d'una parada de vinya gran, on podem observar que allí on llinda la parada amb el bosc, hi ha uns munts de pedra fruit de quan es va despedregar el camp per plantar-hi. Es diferencien molt bé els munts de pedra deixats per la màquina, dels marges fets a mà ja fa molt de temps. La vinya està emparrada amb sistema Royat doble a dos nivells, amb pals terminals de metall amb sistema tornapuntes, i pals entremitjos de fusta. El sistema *emparrat* té molts avantatges respecte el sistema *en vas*, per exemple es pot fer la prepoda, el despuntat, el despampolat, i la collita a màquina. Fins els anys 90 més o menys, aquestes feines es feien manualment. Així doncs, la mecanització en l'agricultura seria un indicador de canvi, i un exemple de canvis d'usos de la societat actual. Per tant, un motiu perquè les barraques de pedra seca passin de tenir una funció de guarda d'eines del camp a finals del segle XX, a una funció purament estètica i turística a principis del segle XXI. Així diem que la relació de la societat amb el medi natural, actualment és diferent.

Arquitectònicament, ens trobem davant d'una barraca força senzilla, de planta rectangular amb tancament amb *arcades successives*. L'estructura general ens recorda el de les *cabanes*¹. La façana, d'uns tres metres d'amplada, és força sòbria. El portal, desplaçat a la dreta i amb arc de mig punt, és molt ample (un metre i deu centímetres). Per sobre del portal només hi ha dues fileres de pedra que segueixen el sentit de les fileres i que donen al conjunt un aspecte ondulat molt elegant. La façana, per la banda esquerra, mostra un *paravent*.²

La cobertura, com hem dit és del tipus de volta amb arcades successives. Els arcs arrenquen de les parets aproximadament a un metre d'alçada. L'interior és de planta quadrangular i mesura 3,20 x 2,40 m. L'alçada de la construcció és d'un metre i mig, per la qual cosa, una persona d'estatura mitjana no pot mantenir-se dret. Encastats als murs podem trobar dos *cocons*.³

Externament, la barraca es continua per la banda esquerra amb un marge ample. No sabem si per la banda dreta també es continuava amb un marge ja que està caigut i perdut. Per darrere, la barraca presenta un doble mur que juntament amb el cobert ha rebut l'impacte d'un pi que ha caigut a sobre i l'ha fet caure.

3.1.1. Vegetació 1. Polígon 2

La vegetació al voltant de la barraca és la següent:

- *Plantes*: el fenàs (*Brachypodium retusum*), la rogeta (*Rubia peregrina peregrina*), l'apelagós (*Galium aparine*), el lletsó (*Leontodon carpetanus*), el panical (*Eryngium campestre*), la gramínia (*Gramineae* sp.), el crespínell (*Sedum sediforme*), el pelitre (*Chrysanthemum cinerariifolium*).

¹ Cabanes: són les barraques de la Terra Alta. Es tracta d'habitacles rurals construïts també amb pedra i rematats amb la tècnica de volta de canó.

² Paravent: mur o edificació de pedra aixecada amb l'objectiu de resguardar tant l'entrada de la barraca, com per procurar un espai on arrecer-se les persones.

³ Cócó: petit espai obert als murs interiors de les barraques, situats arran de terra i al racó més fosc de l'estança, utilitzats per desar i mantenir frescos els càntrics amb vi o aigua.

- *Arbustiva*: l'esperguera boscana (*Asparagus acutifolius*), l'arítjol (*Smilax aspera*), la gatosa (*Ulex parviflorus*), la lleteresa de bosc (*Euphorbia amygdaloides*), el garric (*Quercus coccifera coccifera*), la foixarda (*Globularia alypum*).
- *Arbòria*: el pi blanc (*Pinus halepensis*), l'ullastre (*Olea europaea*), la carrasca (*Quercus ilex rotundifolia*).

3.1.2. Fauna 1. Polígon 2

A la parada de ceps, s'observen bastants esgarrapalls de conill (*Oryctolagus cuniculus*), un indicador que hi ha una població important. A dins de la barraca, es veu el terra esgarrapat per algun animal. Per les petjades i l'esgarrapall podrien ser de guineu (*Vulpes vulpes*). La guineu, com molts animals, en èpoques que hi ha menjar, colga l'aliment al sòl, per així tenir provisions en períodes d'escassetat. A més, dins la barraca és un bon lloc per colgar aliment, ja que és frescal, i pot passar desapercebut per alguna altra presa, com el porc senglar (*Sus scrofa*), o el teixó (*Meles meles*). Aquest, seria un bon exemple de la picaresca de la guineu. Una segona possibilitat seria que la guineu sentís el rastre d'algun rosegador.

4. EL POLÍGON 3

El polígon 3 consta de 110 parcel·les, amb una extensió de 167,1629. Es troba entre el camí d'Aiguamúrcia, les Planes de Santes Creus, la Capona, tocant a ca l'Arnedo, el camí de les Planes, la Solana, la Solana de ca l'Arnedo i el Tormader.

POLÍGON	CC	DENOMINACIÓ	SUPERFÍCIE (m ²)
3	AM	Ametller secà	802.018
3	AV	Avellaner regadiu	2.401
3	C	Terra conreu secà	9.332
3	E	Pastures	113.340
3	HR	Horta regadiu	524
3	I	Improductiu	12.577
3	MM	Pi blanc	348.245
3	MT	Matoll	79.181
3	O	Olivers secà	167.422
3	OR	Olivers regadiu	4.110
3	V	Vinya secà	132.479
Total 3			1.671.629

4.1. BARRACA 1, POLÍGON 3

Per accedir a la barraca hem de pujar el camí dels corrals fins arribar a una bifurcació, de la qual agafarem el camí de la dreta. Seguint aquest camí en direcció a nord, arribaríem al Pont d'Armentera. Nosaltres ens quedarem a uns 100 metres de la bifurcació, on a mà esquerra trobarem la barraca 1_P3, la qual es troba a la parcel·la 52 del polígon 3.

Aquesta parcel·la és un camp abandonat⁴ d'oliveres (*Olea europaea*) i ametllers (*Prunus dulcis*). Es pot observar que el pi blanc (*Pinus halepensis*) ha avançat i envaït el camp, juntament amb alguna carrasca (*Quercus ilex rotundifolia*), i la vegetació que l'acompanya. Aquest factor es veu accelerat pel fet que la parcel·la està a prop d'un bosc de pi blanc conegut com el paratge de la Solana, damunt del Pla de Sant Pere.

Per altra banda, al voltant de la barraca hi trobem julivert (*Petroselinum crispum*)⁵. És un factor habitual trobar-lo a moltes barraques, com per exemple a la 2_P3. Un altre factor comú és la figuera (*Ficus carica*) crescuda al costat de les barraques. Aquesta n'és un exemple. Tots aquests elements fan pensar que pels pagesos, en el seu moment les barraques eren molt útils, i a la vegada, mostra que ells eren uns grans coneixedors del medi natural.

La barraca que s'alça en aquest camp és de planta *quadrada*; el tipus de planta més utilitzat en aquestes contrades. Aquesta construcció amb forma de piràmide truncada es remata amb *falsa cúpula* i permet diferents estils i formes. La barraca que ara descrivim presenta la planta exterior quadrada i la interior circular, lleugerament ovalada. A les cantonades exteriors de la barraca es col·loquen les pedres angulars, les quals han de ser més voluminoses ja que seran els puntals que sostindran les parets laterals. August Bernat, a la seva obra *Les barraques de pedra seca a la conca mitja del Gaià*, descriu un subgrup dins de les construccions de planta quadrada, amb unes característiques pròpies i que es troben principalment al terme del Pont d'Armentera. L'esmentem aquí perquè pensem que la barraca que ara analitzem podria incloure's en aquesta categoria. Es tracta d'un tipus constructiu amb el portal amb l'arc pla *adovellat*⁶ desplaçat a dreta o esquerra de la façana principal. Des de les dovelles del portal fins a la cornisa hi ha un seguit de fileres de pedres, que conformarien *el front*, l'amplada del qual pot oscil·lar entre poc menys d'un metre i el metre i mig. Finalment, aquesta família de barraques lluen una cornisa rematada

⁴ Camp abandonat: cal dir que conforme l'edat d'abandó dels camps augmenta, hi ha més espècies llenyoses i perennes. Aquest abandó dels camps respon a una dinàmica consistent en una successió vegetal, la qual comença amb la colonització del camp joves per part de les plantes herbàcies. A mesura que l'edat de l'abandó del camp augmenta, té lloc la colonització de les llenyoses, fins arribar a l'etapa final de maduresa amb la consolidació del bosc. Tot i això, en la vegetació als camps abandonats, no solament influeix el temps d'abandonament, sinó que hi ha altres factors que afecten aquesta dinàmica com ara: la fertilitat del sòl prèvia a l'abandonament, la topografia que condiciona notablement la incidència de la radiació solar en el terreny, la temperatura, la taxa d'evapotranspiració, i per tant, la humitat del sòl.

⁵ Julivert: és una planta que apareix al costat dels marges, sempre en lloc on hi ha pedra. A més, sabem que té propietats medicinals, és carminativa, que evita la formació de gasos a l'aparell digestiu especialment a l'intestí o ajuda a la seva expulsió, també és tònica, estomacal, digestiva, diürètica, i emenagoga, que afavoreix la menstruació i alleuja els dolors associats amb ella.

⁶ Dovella: cadascuna de les pedres que formen un arc.

per una filera de pedres posades en vertical que en alguns casos, es rematava amb una o dues fileres de pedres superposades. Molts cops, quan la cornisa arriba a les cantonades, s'eleva elegantment, i la fan així més lleugera i airosa. Com hem dit, la barraca que ara descrivim podria ajustar-se força a les característiques que ara hem descrit ja que presenta:

- Planta quadrada.
- Portal adovellat de mig punt desplaçat a la dreta. El fet de col·locar el portal desplaçat a un o altre costat tenia com a objectiu eliminar el màxim d'espais morts dins la construcció.
- Cornisa rematada amb una filera de pedres col·locades al *rastell*⁷. És una filera una mica irregular, ja que només s'aprecien pedres col·locades verticalment a la zona central d'aquesta filera. Per sobre, podem veure un parell de fileres de pedres horitzontals, que a la banda esquerra sembla haver-se perdut a causa d'un despeniment.

Més amunt hem dit que la coberta de la nostra barraca és del tipus *falsa cúpula*. Aquesta tècnica consisteix en anar superposant les pedres, filera per filera, fins que s'assoleix una determinada alçada. A partir d'aquest moment, cal anar endinsant les fileres cap a l'interior de la cúpula, sobresortint una filera de l'anterior uns dos o tres dits, a fi i efecte de tancar l'obertura. Per a elaborar una falsa cúpula cal utilitzar pedres planes, les quals es disposen lleugerament inclinades, per tal d'evitar les filtracions en cas de pluja i afavorir-ne el lliscament cap a terra. La construcció es pot coronar de dues formes diferents: en el primer cas, la construcció es pot rematar amb una o diverses lloses anomenades *cobertores*.⁸ Aquestes lloses es podien apartar per permetre la ventilació de l'habitable o la sortida dels fums. Un segon sistema és el tancament de la falsa cúpula amb un nus o clau de volta consistent en diverses pedres ben falcades i recobertes per una llosa per evitar les filtracions d'aigua a través de les pedres més petites. En aquest cas, la cobertora no es pot apartar per airejar l'habitable. Creiem que la barraca que ara analitzem presenta un tancament amb una llosa, en què s'ha assegurat la cobertura amb altres lloses col·locades sobre el terrer, possiblement per a afavorir el lliscament de l'aigua cap a fora. La cúpula acostumava a coronar-se amb una pedra dreta, el *caramull*⁹ o *cimadal*.¹⁰ No n'hem trobat cap. De fet, és complicat trobar-ne perquè l'erosió i el poc manteniment fa que sigui el primer que es perd.

El *recobrimet* extern de la falsa cúpula se solia fer folrant-la amb pedruscall. No era el millor sistema per impermeabilitzar, per això només s'usava en aquelles barraques utilitzades per a arrecerar-se del sol a l'estiu ja que esdevenien molt fresques.

⁷ Rastell: també s'anomena sardinell. Consisteix en una tècnica de coronament de les edificacions en què les pedres es col·loquen alineades, en vertical o lleugerament inclinades.

⁸ Cobertora: també s'anomena tap o tapadora. Sol ser una llosa plana que es col·loca coronant algunes barraques.

⁹ Caramull: en una construcció cònica, es tractaria de la peça que sobresortiria per sobre de la resta.

¹⁰ Cimadal: consistiria en el caramull de pedres de la coberta o bé en una sola pedra allargassada i col·locada en vertical al punt més alt de la barraca.

Les parets laterals de la barraca estan inclinades per suportar bé el pes de la construcció. A l'exterior podem veure un petit cocó o armari frescal, avui bastant envaït per la malesa. Està fet amb una llosa fent de llinda, i la seva utilitat era per guardar el cànfir, el vi o qualsevol cosa que calgués mantenir fresca. Quan es feia servir, es gratava la terra per aprofitar la frescor del subsòl.

La barraca presenta per darrere un doble mur fet amb acumulació de pedra sobrerera formant una rampa amb dos accessos que conflüen en un punt en alt.

4.1.1. Vegetació 1. Polígon 3

Tot seguit esmentem les espècies que hi trobem al voltant de la barraca:

- *Plantes*: el panical (*Eryngium campestre*), el card fuell (*Carthamus lanatus*), el card negre (*Carlina corymbosa*), l'estrellada espinosa (*Pallensis spinosa*), l'espígol (*Lavandula latifolia*), la farigola (*Thymus vulgaris*), la flor de Sant Joan (*Helichrysum stoechas*), el fenàs (*Brachypodium retusum*), el fonoll (*Foeniculum vulgare*), el crespinel (*Sedum sediforme*), la rogeta (*Rubia peregrina peregrina*), l'apelagós (*Galium aparine*), el pelitre (*Chrysanthemum cinerariifolium*), el julivert (*Petroselinum crispum*), l'arpell (*Picris echioides*), l'olivarda (*Dittrichia viscosa*), la gramínia (*Gramineae sp.*), l'englantina (*Rosa sempervirens*).
- *Arbustiva*: el romaní (*Rosmarinus officinalis*), la gatosa (*Ulex parviflorus*), l'argelaga negra (*Genista scorpius*), la lleteresa de bosc (*Euphorbia amygdaloides*), l'esparreguera boscana (*Asparagus acutifolius*), l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*), l'arçot (*Rhamnus lycioides*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), l'aladern (*Rhamnus alaternus*).
- *Arbòria*: l'ametller (*Prunus dulcis*), la figuera (*Ficus carica*), l'ullastre (*Olea europaea*), el pi blanc (*Pinus halepensis*), la carrasca (*Quercus ilex rotundifolia*), l'alzina (*Quercus ilex ilex*).

4.1.2. Fauna 1. Polígon 3

S'ha vist passar un tudó (*Columba palambus*). A prop d'una carrasca, tocant ja al camí de Santes Creus, hem trobat un femer, en concret, femerons de conill (*Oryctolagus cuniculus*). Els conills tenen el costum de dipositar els seus excrements, en forma de bola seca, d'uns 5 mm de diàmetre, en llocs concrets. I, entre els fonolls, s'observen caragolins (*Theba pisana*).

4.2. BARRACA 2. POLÍGON 3

Si continuem pel mateix camí que ens ha portat fins a la barraca 1_P3, arribarem a un creuament. Agafarem el camí de la dreta, i el seguirem uns 200 metres. Llavors, a mà esquerra, abans d'arribar a un bosc, trobarem primer un cossioll, i a uns 10 metres d'aquest, la barraca 2_P3. Ambdós estan a la parcel·la 50 del polígon 3.

Tant a nord com a est, la barraca està envoltada de plantes llenyoses i perennes procedents del bosc. Però és a oest, on hi ha plantat un camp d'ametllers (*Prunus dulcis*) de varietat *comuna* i *rof*, i s'hi poden observar plantes herbàcies i bianuals com el lletsó (*Leontodon carpetanus*), o

□ Barraca 2 polígon 3. Façana frontal de la barraca.

anuals com el blet (*Cbenopodium murale*). Per tant, aquestes plantes ens indiquen que aquest camp no està abandonat.

Als conreus, com en tot assentament humà, era necessària l'aigua. Si no hi havia cap doll natural d'aigua, calia aconseguir algun sistema d'obtenció i emmagatzematge de l'apreciat element. Un dels mètodes era la construcció de cossiols o de cisternes. En aquest cas ens trobem amb un *cossioll* força envaït per la malesa i que resta separat uns 200 metres de la barraca. En acostar-nos-hi podem apreciar, a la seva part frontal, i mig amagat per la vegetació, un portal estret amb els muntants lleugerament arquejats i l'arc adovellat que en certa manera ens podria recordar un portal d'arc primitiu. Els cossiols són construccions alçades, generalment, sobre la concavitat natural d'un rocallís, i que estan destinades a emmagatzemar l'aigua de la pluja. A cops, es feia necessari rebaixar o retocar aquestes concavitats per millorar el sistema de recollida de l'aigua. Quan aquestes cisternes assolien una determinada envergadura, com el que ara descrivim, es protegien mitjançant una edificació similar a una barraca amb cobriment de falsa cúpula. En algunes comarques s'anomenen cocons, agafant el nom de la paraula llatina *caucus*, que significa got o tassa. En definitiva, es vol a referir al recipient natural on es recull l'aigua de la pluja.

La barraca associada a aquest cossioll presenta una *planta quadrada*, molt elegant, amb les puntes de la cornisa elevades. Si ens hi acostem per la banda esquerra, el mur de la barraca resta adossat a un marge, el qual en avançar cap a la part anterior de la construcció esdevé una rampa. Com que en molts punts el marge s'ha perdut per les esllavissades, no està clar si

continuava o realment se li va donar aquesta forma per a usar-lo com a rampa. En qualsevol cas, la seva llargada el fa útil com a paravents. La part posterior de la construcció es troba reforçada amb un doble mur en rampa que permet accedir amb facilitat al sostre.

Frontalment, la barraca presenta una elegant cornisa amb les pedres col·locades verticalment, en rastell. El portal, d'arc pla, se situa en posició central, lleugerament desplaçada cap a l'esquerra. La barraca es remata amb una falsa cúpula tancada amb una llosa, i tot el conjunt recobert amb pedruscall.

A l'interior de la barraca podem trobar una menjadora. Les menjadores eren espais situats tant dins com fora dels habitacles de mida variable en funció de les necessitats i que estaven destinades a l'alimentació dels animals. La menjadora de la barraca que ara analitzem té unes mides mitjanes i es troba delimitada superiorment per una gran llosa, formant la llinda. La menjadora es tanca per la part inferior amb dues roques llises.

En dos racons de la barraca, al terra, distingim dues concavitats que formen part del mateix mur interior i que es troben arran de terra. Un és un cocó i l'altre, creiem que es va fer servir com a foc a terra, ja que les pedres de sobre estan molt ennegrides pel fum.

4.2.1. Vegetació 2. Polígon 3

La vegetació que hem observat al voltant de la barraca és la següent:

- *Plantes*: el card fuell (*Carthamus lanatus*), el card negre (*Carlina corymbosa*), la farigola (*Thymus vulgaris*), la flor de Sant Joan (*Helichrysum stoechas*), el fenàs (*Brachypodium retusum*), el fonoll (*Foeniculum vulgare*), l'apelagós (*Galium aparine*), el blet de paret (*Chenopodium murale*), el blet punxent (*Amaranthus retroflexus*), la gramínia (*Gramineae* sp.), el lletsó (*Leontodon carpetanus*), l'apelagós (*Galium aparine*), el julivert (*Petroselinum crispum*).
- *Arbustiva*: el romaní (*Rosmarinus officinalis*), l'esparreguera boscana (*Asparagus acutifolius*), la gatosa (*Ulex parviflorus*), l'argelaga negra (*Genista scorpius*), l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), el garric (*Quercus coccifera coccifera*), l'arítxol (*Smilax aspera*), la foixarda (*Globularia alypum*).
- *Arbòria*: la carrasca (*Quercus ilex rotundifolia*), l'ullastre (*Olea europaea*), el pi blanc (*Pinus halepensis*).

4.3. BARRACA 3. POLÍGON 3

Un cop arribem a la barraca 2_P3, caminant en direcció a oest, travessarem un camp d'ametllers. Passarem un marge de pedra en sec, i al fons podrem veure la barraca 3_P3, coneguda com la barraca del Manilles, situada a la parcel·la 103 del polígon 3. Aquesta està envoltada de vinya plantada *en vas* de varietat *parellada*. A la part del darrere hi ha plantat un albercoquer (*Prunus armeniaca*), un cirerer (*Prunus avium*), i al davant una olivera (*Olea europaea*). És una de les més espectaculars de totes les barraques que hi ha a les Planes. Cal dir que la barraca fou restaurada l'any 2006.

□ Barraca 3 polígon 3. Barraca del Manilles. Vista del cos principal rematat amb casella.

Es tracta d'una *barraca composta*, distribuïda en forma de L i d'estructura realment complexa. El cos principal és de planta rectangular amb el portal ample, centrat, obert a l'est i tancat per una porta de fusta. Els muntants, rectes i verticals, han estat reparats amb morter. Remata el conjunt un arc pla adovellat.

Accedim per aquest portal a una sala de planta quadrada, de dimensions reduïdes en comparació a les mides que externament presenta la construcció. A mà esquerra s'obre un petit recinte. Dins la sala principal, podem distingir un *cocó* rematat per una llosa plana, així com dos *calaixos* o *fornícules* situats a mitja alçada de la paret: un d'ells és triangular i l'altre quadrat. Els calaixos o fornícules són finestres cegues, espais buits deixats als murs interiors i delimitats per lloses planes que els donen la forma geomètriques desitjada. La seva funció era purament d'emmagatzematge d'estris d'ús quotidià.

Exteriorment, la coberta del cos principal es troba rematada per una casella o cúpula circular. El pedruscall de la cobertura arriba per una banda fins a mitja alçada de la casella, mentre que per l'altra, aquest pedruscall queda limitat a la base de la casella. Es tracta d'un tipus de cobertura força freqüent al Pont d'Armentera, el Pla de Santa Maria i Santes Creus.

El cos principal, tot i ser de planta rectangular, presenta els extrems arrodonits, en forma d'absis. La façana principal mostra també un bancal per seure, al llarg de tota la façana.

El segon cos de la barraca, més petit i de planta quadrangular, arrenca del costat dret del portal. De fet, es troba gairebé encastat sobre el muntant dret. El portal s'obre a menys

d'un metre de l'angle format per les dues ales del conjunt. En aquest cas es tracta d'un bonic arc de mig punt adovellat, el qual dóna pas a una estança quadrangular, on podem trobar una menjadora amb una llosa adjacent que ha estat rebaixada donant forma a un petit recipient que s'utilitzaria com a pica. La menjadora es troba coberta per dues lloses en angle i rematada externament per la part inferior per una fusta transversal, falcada entre les pedres del mur. August Bernat apunta com a possible funció d'aquesta fusta, la protecció del morro de la mula en el moment de menjar. La presència d'una menjadora, així com les dimensions d'aquesta dependència de la barraca, ens fa pensar que potser era destinada a guardar-hi la mula. L'animal era un element indispensable en el treball i la vida dels pagesos, per això calia tenir-lo en les millors condicions possibles. Un bon lloc on pogués estar calent i amb menjar i aigua, era sovint indispensable.

De la mateixa manera que al cos principal, la façana d'aquesta ala lateral també presenta un bancal que només arriba fins l'alçada del sòcol. Volem destacar l'elegància de les cantonades, amb pedres més voluminoses i els murs lleugerament inclinats per sostenir el pes. Aquests murs estan envoltats per una gran terrassa de pedra sobrerera. Envoltant aquesta terrassa, trobarem a la seva cara nord una obertura que dóna pas a una cisterna.¹¹ La cobertura de la cisterna està formada per un tancament de sostre amb lloses seguides, la darrera de la qual actua com a llinda del portal d'accés. La cavitat que forma la cisterna es troba a un nivell inferior al del terra. Al costat del portal d'accés a la cisterna hi ha un cocó fet amb unes lloses en angle.

Les barraques sempre disposen d'un sol accés a l'interior. Àdhuc quan té dos cossos, com aquesta, a cada cos s'accedeix per la seva pròpia porta. Quan una barraca composta presenta comunicació interior entre els diversos cossos, llavors només es construeix un sol portal d'accés a l'exterior, segurament per a evitar els corrents d'aire.

En el manteniment d'una barraca és indispensable poder accedir al sostre o cobriment. Ja hem vist en algunes de les barraques analitzades fins ara, que d'una manera o altra hom pot accedir-hi mitjançant rampes o dobles murs que acosten el pagès a la part superior de la barraca. En el cas de la barraca de cal Manilles trobem una *escalinata* ben integrada al mur extern del cos més petit, encarada a l'est. Aquestes escales, passant per sobre de la quadra i de la gran terrassa de pedra sobrerera que envolta la barraca, donen pas al sostre de la barraca.

□ Façana bosc. Façana principal amb portell amb llinda de llosa reforçada amb arc de descàrrega.

¹¹ Cisterna: dipòsit subterrani i cobert destinat a recollir l'aigua de la pluja.

4.3.1. Vegetació 3. Polígon 3

La vegetació observada és la següent:

- *Plantes*: l'apelagós (*Galium aparine*), el fonoll (*Foeniculum vulgare*), el lleusó (*Leontodon carpatanus*), l'olivarda (*Dittrichia viscosa*), l'estrellada espinosa (*Pallensis spinosa*), el blet de paret (*Chenopodium murale*), el blet punxent (*Amaranthus retroflexus*), la gramínia (*Gramineae* sp.), la ravenissa blanca (*Diplotaxis erucoides*), el xereix (*Setaria verticillata*), els gossets (*Antirrhinum orontium*), el julivert (*Petroselinum crispum*).
- *Enfiladissa*: la vidiella (*Clematis flammula*).
- *Arbustiva*: l'esparguera boscana (*Asparagus acutifolius*), la lleteresa de bosc (*Euphorbia amygdaloides*), l'arítjol (*Smilax aspera*), l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*), el cep (*Vitis vinifera*).
- *Arbòria*: el cirerer (*Prunus avium*), l'olivera (*Olea europaea*), l'albercoquer (*Prunus armeniaca*).

4.3.2. Fauna 3. Polígon 3

En tota la parada de ceps, es poden veure esgarrapalls de conill (*Oryctolagus cuniculus*), un indicador del que ens diu que hi ha una població important.

4.4. BARRACA 4. POLÍGON 3

Un cop arribem al capdamunt de la costa del corral, cal agafar el camí de l'esquerra, i a uns 100 metres, trobarem un encreuament. Seguirem recte vorejant la Solana, deixant els camps d'ametllers a la dreta, fins entrar a un bosc. De seguida ens trobarem amb una placeta, on hi ha un pilar fet d'obra conegut com el Piroli. A mà dreta, mirant a orient, hi ha la barraca 4_P3, la qual està a la parcel·la 63 del polígon 3.

Aquesta barraca està envoltada d'un bosc de pi blanc (*Pinus halepensis*), però al mig del bosc hi podem veure oliveres (*Olea europaea*), la qual cosa ens indica que abans era un camp d'oliveres, que va ser abandonat, i el bosc ha acabat envaint el camp.

La barraca d'aquesta parcel·la mostra un aspecte exterior que ens podria recordar el d'una cabana. Tot i que externament la barraca està força malmesa, podem apreciar totes les seves característiques ben conservades.

La *planta externa és rectangular*, amb *planta interior rodona*, lleugerament ovalada, amb unes mides de 3 metres de profunditat per metre i mig d'amplada. Aquest tipus de barraca està molt estès pel terme de Vila-rodona.

Les barraques d'estructura rectangular poden tenir el portal al mur lateral i estar coberts amb una falsa cúpula, o bé, com és aquest cas, presentar la porta a la façana principal, o sigui al lateral més estret, i estar cobertes pel sistema de volta de canó o d'arcades successives. La barraca que ara analitzem mostra un portal d'un metre de gruix que segueix el sentit de l'arc que forma la volta de canó.

Els muntants són rectes i acaben en llinda de llosa reforçada per un bonic *arc de descàrrega*.¹² L'interior de la barraca no permet a una persona d'estatura mitjana romandre-hi de peu, ja que fa aproximadament un metre i mig. Hi podem trobar en un dels laterals un calaix quadrat a 90 cm del terra, i un cocó arran de terra. El gruix del portal és d'un metre. És el tipus de barraca més típic de la conca mitjana del Gaià. La grandària de les pedres emprades li donen un aspecte tal vegada força rústec.

Constructivament ens trobem amb uns murs que, des de la base, s'aixequen amb una certa tendència cap a l'interior, i es tanquen amb una volta de canó longitudinal. El tancament es realitza mitjançant l'aproximació de filades de pedra, seguint la planta rectangular de la barraca, de manera que la volta adopta una forma ovalada que acaba tancada per diverses lloses, inclosa la del portal, la qual és la primera. La darrera, lleugerament aixecada, deixa pas a la sortida de fums i permet l'airejament de l'estança. La barraca està externament força malmesa per la seva part dreta i posterior. Tot i això sembla endevinar-se un doble mur de pedra sobrerà.

4.4.1. Vegetació 4. Polígon 3

- *Plantes*: l'espígol (*Lavandula latifolia*), la farigola (*Thymus vulgaris*), l'apelagós (*Galium aparine*), el fenàs (*Brachypodium retusum*), el panical (*Eryngium campestre*), la rogeta (*Rubia peregrina peregrina*), l'apelagós (*Galium aparine*), el fonoll (*Foeniculum vulgare*), la gramínia (*Gramineae* sp.), el crespinel (*Sedum sediforme*).
- *Arbustiva*: l'esparguera boscana (*Asparagus acutifolius*), el romaní (*Rosmarinus officinalis*), el garric (*Quercus coccifera coccifera*), la gatosa (*Ulex parviflorus*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), el càdec (*Juniperus oxycedrus*), l'arçot (*Rhamnus lycioides*).
- *Arbòria*: el pi blanc (*Pinus halepensis*), l'ametller (*Prunus dulcis*), l'ullastre (*Olea europaea*), rebrots de roure de fulla petita (*Quercus faginea*).

4.4.2. Fauna 4. Polígon 3

El voltant de la barraca es veu tot remenat, és el rastre de porc senglar (*Sus scrofa*). Aquest rastre són una sèrie de solcs que fan per furgar la terra per a cercar bulbs i arrels. També cal esmentar la presència del gaig (*Garrulus glandarius*), ja que s'ha sentit el seu cant penetrant, estrident (scraaac), amb notes aspres, rialles suaus, xiulets i miolars.

5. EL POLÍGON 4

El polígon 4 consta de 29 parcel·les, amb una extensió de 76,1925 hectàrees. Es troba entre el camí de les Planes, les Planes de Santes Creus, la carretera del Pont d'Armentera, la plana de Sant Pere i el camí de Cabra del Camp.

¹² Arc de descàrrega: arcada de pedres situada sobre el portal i que té per objectiu alliberar el pes que aquest suporta sobre les llindes o arcs adovellats i distribuir-lo uniformement.

POLÍGON	CC	DENOMINACIÓ	SUPERFÍCIE (m ²)
4	AM	Ametller secà	148.827
4	AV	Avellaner regadiu	27.650
4	C	Terra conreu secà	7.682
4	E	Pastures	49.935
4	FR	Fruiters regadiu	1.560
4	HR	Horta regadiu	5.666
4	I	Improductiu	11.273
4	MI	Vimeteres o canyissar	6.400
4	MM	Pi blanc	222.346
4	MT	Matoll	48.111
4	O	Olivers secà	11.487
4	V	Vinya secà	220.988
Total 4			761.925

5. 1. BARRACA 1. POLÍGON 4

Seguirem el camí que ens duu fins la barraca 1_P3. A uns 25 metres, abans del primer tomb a l'esquerra, i a uns 40 metres en línia recte, hi ha la barraca 1_P4, la qual està a la parcel·la 20 del polígon 4.

□ Barraca
1 polígon
4. Circular
exterior.
Planta externa
circular amb
murs caiguts a
plom i folrats
amb doble
mur de pedra
sobrera.

En aquesta parcel·la hi ha plantat un camp d'ametllers (*Prunus dulcis*) de varietats comuna, llargueta, marcona i rof. Es pot observar que són ametllers vells, on hi ha hagut una reconversió, és a dir, en cert moment es van podar, per tal de poder fer la collita a màquina. Per tant, com ja hem esmentat a la barraca 1_P2, estem parlant d'un moment de canvi, d'un avenç tecnològic en l'agricultura, d'un canvi d'usos en la societat.

Al costat de la barraca, o tocant alguna soca d'ametller, allí on les últimes llaurades del cultivador no hi ha arribat, també s'hi pot observar algun rebrot de carrasca (*Quercus ilex rotundifolia*). A est hi trobem el bosc de pi blanc (*Pinus halepensis*), que és la Solana, ja esmentat a la barraca 1_P3.

La barraca mostra una planta circular tant externa com interna. Aquest estil constructiu es considera una de les tècniques més antigues ja que és molt senzilla i no requereix la complicació que comporta la col·locació de pedres angulars a les cantonades. No abunden gaire per aquestes terres. Solen presentar una estructura troncocònica que acaba rematada amb una falsa cúpula. Les parets exteriors es troben inclinades cap a dins, i recobertes per un doble mur de pedra sobrerera que permet accedir al sostre amb facilitat. Aquest doble mur envolta la barraca des del darrere per arribar a la façana per la banda esquerra. La banda dreta queda lliure d'aquesta faixa, tot i que al costat de la porta, arrenca un petit muret o paravents recte. Al darrere hi ha una acumulació de pedres sense cap forma aparent. Tota la circumferència de la barraca presenta una cornisa amb filera de pedres posades al rastell.

La portalada, amb els muntants verticals i coronats per un arc pla adovellat, se situa desplaçada cap a la dreta.

La planta interior, ja hem dit que és de tipus circular, lleugerament ovalat, irregular. Dins hi podem veure un armari frescal o cocó fet amb una llinda de llosa plana, situat arran de terra. La forma de la barraca feia difícil poder incloure-hi una llar de foc, per aquest motiu, s'habilitava un petit espai còncav a la mateixa paret interior, amb un petit clot al terra que s'utilitzà com a llar de foc. La pedra enfosquida ens dóna testimoni. Aquest espai es troba a l'esquerra de la porta, amb accés directe a la sortida per a permetre la sortida dels fums, ja que no sembla possible apartar la llosa cobertora.

El recobriment de la cúpula és fet amb pedruscall i terra. Apreciem a la cúpula algun lliri de Sant Josep, lliris blaus o de barraca (*gargils* o *garjols*, com es diuen al Gaià). Aquesta planta, que vol molt sol i poca humitat, creix perfectament en terrenys rocosos. Amb les seves arrels lligaven la terra i absorbien l'aigua de la pluja evitant les humitats a l'interior.

Tot seguit esmentem les espècies que hi trobem al costat de la barraca, algunes de les quals són plantes llenyoses i perennes, i moltes herbàcies i anuals, com la ravenissa blanca (*Diplotaxis erucoïdes*), el qual ens indica que no és un camp abandonat, sinó que encara es treballa.

5.1.1. Vegetació 1. Polígon 4

- Plantes: la flor de Sant Joan (*Helichrysum stoechas*), el fenàs (*Brachypodium retusum*), el fonoll (*Foeniculum vulgare*), el crespínell (*Sedum sediforme*), l'apelagós (*Galium aparine*), el pelitre (*Chrysanthemum cinerariifolium*), l'olivarda (*Dittrichia viscosa*), el blet de paret (*Chenopodium murale*), el blet punxent (*Amaranthus retroflexus*), la gramínia (*Gramineae* sp.), el gram (*Cynodon dactylon*), el lletsó (*Leontodon carpetanus*), la ravenissa blanca (*Diplotaxis erucoïdes*), els caps

blancs (*Alyssum maritimum*), la malva (*Malva sylvestris*), la suassana (*Geranium rotundifolium*), l'herba de la pulmonia (*Anagallis foemina*), el lliri blau (*Iris germanica*).

- Arbustiva: l'esparreguera boscana (*Asparagus acutifolius*), l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*), la carasca (*Quercus ilex rotundifolia*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*).
- Arbòria: l'ametller (*Prunus dulcis*).

5.1.2. Fauna 4. Polígon 3

A una gran alçada, s'ha vist el vol d'una colònia d'abellerols (*Merops apiaster*).

5.2. BARRACA 2. POLÍGON 4

Des de la barraca 2_P3, agafant el mateix camí, a uns 50 metres direcció nord, el primer camí a la dreta ens deix a una vinya de varietat moscatell, i és a l'esquerra on es troba la barraca 2_P4, la qual està a la parcel·la 3 del polígon 4.

- Barraca 2 polígon 4. Barraca enrunada. Façana posterior amb esllavissament que permet observar l'estructura de la falsa cúpula.

La barraca presenta una planta *rodona*, troncocònica, petita, protegida per un paravent. Es troba al costat d'un conreu de vinya, bastant envaïda pel bosc del costat, motiu pel qual és difícil entrar-hi. D'altra banda, la barraca ha sofert un esllavissament, cosa que no fa gaire adequada la idea d'entrar-hi. Per contra, l'esllavissada ens permet veure l'estructura interna de la falsa cúpula que creiem que cobreix la barraca. La barraca presenta un portal central amb muntants verticals i tancament amb llosa plana. A sobre un alt front completa la seva façana rematat per una cornisa amb les pedres al rastell. Un mur doble folra la part posterior de la barraca, el qual juntament amb el cos central de la barraca i la cúpula, li dóna un aspecte esglaonat. Aquest doble mur, envolta tot el cos de la construcció i quan arriba a la part anterior, continua sobrepasant-la un parell de metres, adoptant una forma lleugerament corbada i actuant com a *paravent*. El paravent se construeix per protegir l'entrada de la casa dels vents dominats a la zona.

5.2.1. Vegetació 2. Polígon 4

Tot seguit esmentem la vegetació que hem observat al voltant de la barraca:

- Plantes: el pelitre (*Chrysanthemum cinerariifolium*), l'espígol (*Lavandula latifolia*), l'aplagós (*Galium aparine*), el fenàs (*Brachypodium retusum*).

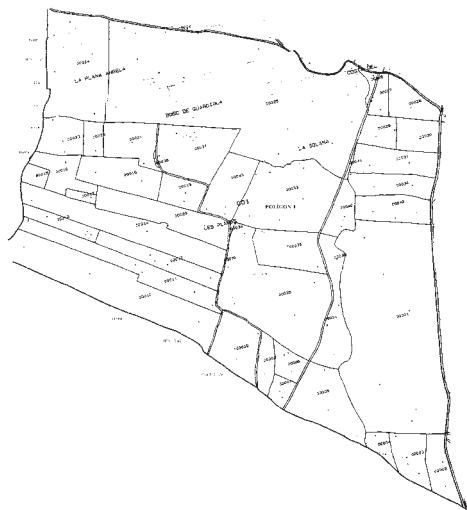
- *Arbustiva*: la gatosa (*Ulex parviflorus*), l'esperguera boscana (*Asparagus acutifolius*), el romaní (*Rosmarinus officinalis*), el garric (*Quercus coccifera coccifera*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), el bruc d'hivern (*Erica multiflora*), la savina (*Juniperus phoenicea*), el càdec (*Juniperus oxycedrus*).
- *Arbòria*: el pi blanc (*Pinus halepensis*), l'ullastre (*Olea europaea*).

6. BIBLIOGRAFIA

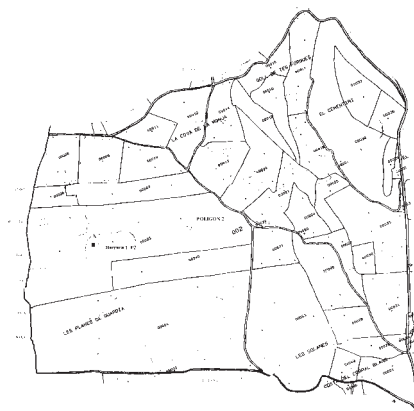
- BIOSCA, E.; VINYOLÉS, T.; XORTÓ, X. (2001). "Des de la frontera. Castells medievals de la Marca". Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- CATALÀ BENACH, Benjamí (2006). *Bellesa rural al Baix Penedès*. La Bisbal del Penedès: Edicions de la Diputació de Tarragona, Ajuntament de la Bisbal del Penedès, Col·legi d'Arquitectes Tècnics de Tarragona i Empresa Jané Ventura.
- BERNAT I CASTELLVÍ, August (1998). *Les barraques de pedra seca a la conca mitja del Gaià*. Santes Creus: Ed. Fundació d'Història i Art Roger de Belfort.
- BOLÓS, Jordi (2004). *Els orígens medievals del paisatge català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DOMINGO DE PEDRO, Màrius (1995). "Catàleg dels ocells de l'Alt Camp (tardor 1994)". *Quaderns de Vilaniu*, 28. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, p. 3-11.
- FOLCH, Ramon [dir.] (1986). *Història Natural dels Països Catalans*. Ocells. Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana S.A. Vol. XII.
- (1987). *Història Natural dels Països Catalans*. Amfibis, rèptils i mamífers. Barcelona: Ed. Enciclopèdia Catalana S.A. Vol. XIII.
- (1988). *Història Natural dels Països Catalans*. Plantes superiors, Barcelona, Ed. Enciclopèdia Catalana S.A. Vol. VI.
- FONT QUER, P. (Dr.) (1982). *El Discòrides Renovado, Plantas Medicinales*. Barcelona: Ed. Labor S.A.
- GIRONÈS DESCARREGA, Josep (2005). *L'art de la pedra en sec a les comarques de Tarragona*, Tarragona: Edicions de la Diputació de Tarragona.
- IGLÉSIES, Josep (1994). *La reconquesta a les valls de l'Anoia i el Gaià*. Episodis de la Història. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- LIPPERT, Wolfgang; PODLECH, Dieter (1991). *Gran Guía de la Naturaleza, Flores*, La Corunya: Ed. Everest, S.A.
- (1991). *Gran Guía de la Naturaleza, Plantas del Mediterráneo*. La Corunya: Ed. Everest, S.A.
- MARLÈS MAGRE, Jaume (2006), "Els conreus al municipi d'Aiguamúrcia", *La Resclosa*, núm. 10. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià, p. 5-41.
- PASCUAL, Ramon (2001). *Guia dels arbustos dels Països Catalans*, Barcelona, Ed. Pòrtic Natura. Tercera edició.
- (2004). *Guia dels arbres dels Països Catalans*, Barcelona: Ed. Pòrtic Natura. Sisena edició.
- ROMO, Àngel M. (2004). *Les plantes medicinals dels Països Catalans*. Barcelona: Ed. Pòrtic Natura. Quarta edició.

7. ANNEX

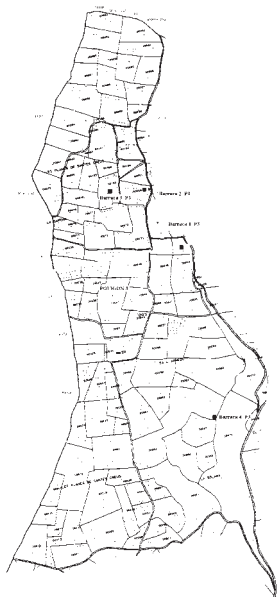
- POLÍGON 1:

- POLÍGON 2:

- POLÍGON 3:

- POLÍGON 4:

